

dalmának karakterisztikumához tartozik az eszmei tudatosság, ez tette központi kérdéssé a művészi megformálás terén a szerkezetet és a stiláris szabotosságot.

Azt hiszem, hogy az eddigiek során Czine művének legjelentősebb erőnyeit sikerült jeleznem. Csak a teljesség kedvéért, s mondanivalómat még szűkebbre szorítva, néhány kérdésre mégis kitérnék. Az egyik kérdés Czine tanulmányának horizontja. Mikor irodalomtudományunk rátért a marxista-leninista irodalomtudomány útjára, elsődleges feladatának azt tekintette, hogy irodalmunk fejlődésének főirányát rajzolja meg s elsősorban a legfontosabb, irányjelző, korszaknyitó nagy alkotók életművével foglalkozzék. A kezdeti időkben ez volt az egyedül helyes út, de hovatovább nem érhetjük be ezzel, ha nem akarjuk, hogy irodalmunk története sematizálódjék, árnyalatlan, csak fehéret-feketét érzékelő szimplifikálásba vesszék. Czine dolgozata nemcsak azért örvendetes, mert Móricz fejlődésének tárgyalat korszakát Ady-központúan rajzolta meg, hanem azért is, mivel gondoskodik a kép plaszticitásáról s művében olyan nevek kerülnek érdemben elő, mint a méltatlanul feledett Biró Lajos, Baksay Sándor, Barta Lajos, Cholnoky Viktor, Csáth Géza, Elek Artúr, Ignótus, Iványi Ödön, Kabos Ede, Kóbor Tamás, Lengyel Menyhért, Molnár Ferenc, Oláh Gábor, Petelei István, Révész Béla, Szeremley Barna, Szilágyi Géza s mások neve. A másik ilyen kérdés Czine tanulmányának intenzív teljessége. Itt elsősorban arra a gondosságra utalok, amellyel Czine Móricz népköltési gyűjtő-munkájából kiindulva eljut a folklór művészi felhasználásának lehetőségeiig, másrészt arra a figyelemre, mellyel Móricz életművének legelhanyagoltabb területét, Móricz drámaíró művészetének elvi kérdéseit kíséri. Még Nagy Péter kitérő Móricz monográfiája is mellékes kérdésként kezelte Móricz drámaíró művészetét: Czine pusztán azzal, hogy egybeveti Móricz első drámai kísérleteit a korabeli magyar drámai természéssel s köré vázolja a drámaírás nemzetközi horizontját, meggyőző arról, hogy Móricz drámai kísérletei statikus részei életművének. Harmadikul hadd említsem meg Czine tanulmányának stílusát. Ebben az értekező prózában a

problémalátó kutató érzékenysége, a töprengve haladó ember óvatos puritanizmusa és a tárgyát szerető fiatal szerző lelkesedése patosza ötvöződik vonzó stílus-egységbe. Ma már nincs a tudománynak olyan szava, mely csak a szakmabeliek szűk köre érdeklődésére számíthat, ezért fokozott jelentősége van az értekező próza igényességének, vonzó szugesztivitásának.

Ha emelhetünk lényegi kifogást Czine tanulmánya ellen, ez irodalomelméleti apparátusának szegényessége. Mintha a naturalizmusról szóló hatalmas irodalomelméleti szakirodalomról nem tudna, mintha a folklór és az irodalom összefüggésének kérdéséről nem szólna könyvtárnyi szakmunka, mintha a műformáknak nem lenne irodalom-elmélete, úgy írta meg művét, — dokumentációkra, néhány fordításra, tágabb világirodalmi tájékozottságú magyar szerzőkre hivatkozik csupán. Ez akkor sem helyes, ha olykor — koncendálok: nem is kevésszer — a maga kínján is megéli a járható utat, ha fel is ismeri a problémákat. Műve elkerülhetetlenül egyetemi segédkönyvvé válik, fiatal tudósnevezédek forgatják majd módszertani érdeklődéssel s félő, hogy ezek műve e hiányosságából erényt csinálnak s eleve lemondanak a szélesebbkörű irodalomelméleti tájékozódásról. Nagyonis tisztában vagyok azzal, hogy ez a hiányosság nem csak Czine művének sajátja s nem lenne nehéz feladat e hiányosság reális okaira rámutatnom. De bármennyire is tudnám mentegetni Czine nemzedékének sajátos fejlődésével ezt a hibát, ehelyett inkább azt mondom: egy ilyen rangú munka szerzőjének nem szabad beleenyugodnia abba, hogy mindörökké lemondjon — kényszerűen — a nemzetközi szakirodalom beható megismeréséről, az azzal való kritikai foglalkozásról. Provinciális jelenség ez s nem szolgálja tudományunk dicsőségét, nem egyeztethető a tudós nevelői feladatával. Iránytű nélkül is lehet navigálni, de az nem erény, hanem szomorú kényszer. Czine tanulmánya méltó bemutatkozása egy fiatal tudósnak s munkáját letéve első gondolatom az volt: mikorra várhatjuk műve folytatását, Móricz Zsigmond életművének teljes felmérését.

Bóka László

MAGYAR ARS POETICA

Szerkesztette és az előszót írta: Pándi Pál. Bp. 1960. Magvető K. 294 l.

A magyar művelődés legnagyobb alakjai sohasem engedhették meg maguknak, mint nyugati kortársaik, hogy a művészeteknek és az irodalomnak csak mesterségbeli, alko-

tási problémáival foglalkozzanak. Nagy költőink mindig szemben találták magukat a magyar valóság kínzó, szinte megalázó súlyos gondjaival.

Kevés olyan nemzeti költészetet találunk, amely ilyen rendkívüli történelmi, politikai jelentőségre tett volna szert, mint a magyar. Költészet-történetünk fő vonala a politikai líra: amit nem lehetett kimondani a politika nyelvén, a líra nyelvén mondták ki a magyar századok. Ez a társadalmi, nemzeti szükség líránkat irodalmon túli, irodalmon felüli funkcióval ruházta fel: a nemzeti és népi törekvések összefoglalójává, kifejezésévé avatta.

A magyar költészet legnagyobbjai büszkén és hivatástudattal vállalták ezt a szerepet. A magyar ars poeticák központi problémáivá azért nem válhattak költészettani elmélkedések, iskolás szabályok rímbe foglalásai. Alig akad példa arra a világirodalomban, hogy egy nemzet költészetének legnagyobbjai — évszázadokon keresztül, szinte kivétel nélkül — a verstani, a kifejezési kérdéseket a vers mondanivalójának, állásfoglalásának rendeljék alá. A mohácsi vész óta nemzeti történetünk kulcskérdése a függetlenség ügye volt s így nem véletlen, hogy a líránkból a nemzeti függetlenség mint a lét és nemlét nagy kérdése jelenik meg. S költészetünk éppen a nemzeti öntudat ébresztésével válik a szabadság utáni vágy és a függetlenségi mozgalom serkentőjévé.

Négy száz év függetlenségi harcai viszonylag széles rétegek egységfrontját teremtették meg, s a magyar történelem sajátos, bonyolult és nem utolsósorban tragikus problémája, hogy a függetlenségnek létkérdéssé való emelkedése, a társadalmi kérdések megoldásának az elodázását eredményezte. Ez az oka annak, hogy költészetünkben nincs olyan széles és erős folyamata a szociális telítődésű lírának, mint a függetlenségnek, s csak a legnagyobb, legkiemelkedőbb alakok művében kap egyformán hangot a haza és haladás.

A Magvető Könyvkiadó régi mulasztást pótol, amikor kiadta azoknak a verseknek a gyűjteményét, amelyekben költészetünk legkiválóbbjai költői programjukról vallanak. A kötetet Pándi Pál válogatta és szerkesztette s ő írta az előszót is.

Pándi hangsúlyozza, hogy nem szakmai kézikönyvet akartak adni a tudományos köröknek, hanem a vers-szeretők szélesebb táborának igyekeztek érdekes és tanulságos olvasókönyvet adni. A kötet ebből a szempontból valóban tanulságos, s Pándi bevezetője kitérő példája a világosan, szabatosan megfogalmazott ismeretterjesztő írásnak.

Az ars poetica az írói öntudat legmagasabb kifejezési formája. Pándi bevezető tanulmányában azt mutatja meg, hogy a költői programok a művészi öntudat milyen fokban és milyen formájában fogalmazódtak meg költészetünkben.

Pándi biztos kézzel jelöli meg a magyar ars poeticák fejlődésének csomópontjait. Az első csúcst Csokonaiban és Kazinczyban

látja, s azután a nemesi-liberális kor nagyjai, Bajza, Kőlcsey és Vörösmarty, akiknek ars poeticájában a versírás mesterségbeli-technikai oldalait már háttérbe szorítják a „poétai morál normái.” Petőfi a legmagasabb csúcs a magyar ars poetica történetében is, akinek tudatos programjában a nemzeti és társadalmi szükség már egyformán jelentkezik. Érdekesen, szellemesen fejt ki a szabadságharc utáni költészet ars poeticák lényegét. Itt a csomópont Arany, Vajda, Tompa „virrasztók” koncepciója, akik „közösségi feladatok elvégzésére serkentik pályatársait,” s a magyar költészet becsülete védelmét hangsúlyozzák az elnyomás ellenében. A XX. században Ady és József Attila alkotják meg a legsajátosabb, és mégis talán épp ezért adekvát ars poeticákat.

Pándi, a magyar költői ars poeticák specifikumát, az elemzetteken túl, abban látja, hogy a magyar filozófiai iskolák és esztétikai irodalmak rendkívül gyengék, elmaradottak voltak. Nálunk hiányoztak a Lessing- és Dobroljubov-szerű elméleti általánosítók, kritikusai faltörők. Ehhez még azt tenném hozzá, hogy a teoretikus általánosításban is a költők jártak elől, — mint Bajza, Kőlcsey, Vörösmarty, akik kritikusnak is a legnagyobbak voltak korukban.

A versebe foglalt ars poeticák szépen mutatják meg a magyar költői öntudat fejlődését és kiszélesedését. Pándi nem egyoldalúan válogatott, arra törekedett, hogy a magyar ars poeticák különböző fontosabb irányait mutassa meg a gyűjtemény.

A válogatás sokoldalú és színes. Tudatos, versebe faragott költői programadással valóban csak a XVIII. században találkozunk, így nem is kerülhetett a kötetbe korábbiól vers. A válogatás a felszabadulással zárul. Ezt két — bár egymással összefüggő — momentummal is indokolhatja a szerkesztő. Az egyik a lezártág elve, csak olyan vers szerepel a kötetben, amelynek a szerzője már meghalt. Tehát lezárt, befejezett életmű, már változhatatlan ars poetica maradt utána. Az élő irodalomra természetesen nem lehet jellemző a lezártág, s megállapodott ars poeticát sajnos nem igen találunk. Mégis, úgy érzem, gazdagabb, izgalmasabb és feltétlenül teljesebb lenne a *Magyar ars poetica* címet viselő kötet, ha ma élő költők ars poeticáit is fellelhetnénk benne.

Pándi bevezető tanulmányában hivatkozik arra, hogy nem törekedhetett teljességre s valószínűleg található még olyan magyar verset, amely a kötetbe kívánkozna. Mutatós de nem „fair” kritikusai játék volna azt méricskélgni, hogy különböző költőktől beválogatott versek mennyire tükröznek helyes arányokat, hiszen vitatkozni még az olyan biztos ítéletű irodalomtörténetírással is lehetne, mint a Pándié. Az arányok valóban

megfelelnek a tényleges helyzetnek, talán csak Vörösmarty szerepelhetett volna több verssel. Így semmiképpen sem érthető, hogy a *Liszt Ferenc*hez című hatalmas költeménye miért maradt ki a kötetből, amely nemcsak Vörösmarty költői programjának nagyszerű összefoglalója, de az egész magyar romantikának is ars poetica.

Befejezőül még annyit, hogy Pándi Pál gyűjteménye csak a magyar ars poeticák verses formába foglalt részével ismertet meg, a prózában írt ars poeticák gyűjteményes kiadása még hátralevő, rendkívül hálás feladat.

Osváth Béla

FÁBRY ZOLTÁN: PALACKPOSTA

Az utószót írta: Juraj Špitzer. Bratislava, 1960. Szlovákiai Szépirodalmi K. 330 l.

A 30-as évek magyar irodalmának egyik legtöbbet emlegetett eszméje, a humanizmus éppúgy „sokértelmű” volt, mint a kor anyyi más fogalma. Számos válfaját és eltérő árnyalatát ismerhetni fel az értelmezésnek, különösen a polgári oldalon. Humanistának vallotta magát a konzervatív író, aki az örök csillagokra szegezte tekintetét, így akarván felülemelkedni a politikai harc alantasságán; a homo aestheticus, aki testvéreinek tudott minden embert, de nem összességében, hanem külön-külön egyedeiben; a sznob és fanyalgó kozmopolita, akinek tollán a nagy eszmék élmény nélküli üres pózzá váltak. A polgári irodalom egy másik szárnyán a humanizmus ókortudományt, az antik filozófiából összeállított miszticizmust; ismét másutt új klasszicizmust jelentett. Bár a fiatalabb nemzedék körében voltak csoportok, amelyek az emberiség eszméjének cselekvőbb, militánsabb megfogalmazását tartották legfőbb feladatnak, — a magyar polgári humanizmus ez időben egyenesen tűntetett passzívításával és a be nem avatkozás elvével. Ritka jelenségnek számít baloldali gondolat és humanizmus találkozása, amit Bálint György műve tanúsít: klasszikus hagyománynak, élő világirodalomnak és társadalmi elkötelezettségnek, politikai küzdelemnek egységbe forrasztását a hazai publicisztikában, esszé irodalomban másutt aligha találhatjuk.

E baloldali szellemű humanista hagyomány élő képviselője a csehszlovákiai Fábry Zoltán. Sorrendben negyedik kötete — *A Gondolat igaza* (1955), *A béke igaza* (1956), *Hidak és árkok* (1957) után — a forradalmi munkásmozgalommal együtt haladó humanistát állítja élénk. Könyvének „genezisét, keletkezését, bujdosó kalandját és történetét” maga a szerző mondja el gazdag előszavában. Innen tudjuk, hogy a *Palackposta* nem új, hanem régi, nagyjában húszéves írásokat tartalmaz, melyeket 1942-ben állított össze könyvvé, üldöztetése idején, két ilavai internálás után, mintegy az utolsó szó jogán, hogy „élete üzenő értelmét testamentum-

ként” átmentse a jövő számára. A kézirat egy ügyvédi irodában mint „hagyatéki letét” vészelte át az idők. A *Korunkban* és a *Magyar Napban* jelentek meg először ezek az írások, s három nagyobb témakörbe rendeződnek: a német (*Német sirjelirat*), a szlovákiai (*Szlovenszkói küldetés*) és a magyarországi (*Magyar történelem német hatványon*) helyzettel, politikai alakulással, irodalommal foglalkoznak.

A *Palackposta* jobbára a politikai közíró munkásságáról ad számot. Szép vállomások előszavának — kilencven oldalára csaknem egy újabb könyv anyaga zsúfolódik — tájékoztatása szerint a *Palackposta* az *Antifasiszmus* címet viselő trilógia része, a *Korparancs* (1934) és a *Fegyver s vitéz ellen* (1937) után a harmadik, a zárófejezet, amihez még a „tervezett függelék” *A vádolt megszólalt* csatlakozik. Fábry írásait igen nehéz szigorú tárgy szerinti elkülönítésben szemlélteni. Politikai publicisztikája éppúgy nem ragad meg a napi időszerűségben s érveit egyszerre meríti a történelemből, irodalomból és bölcsleletről, amint hogy irodalmi esszéit nemegyszer merészen időszerűsíti, az irodalmi témát aktuális feladathoz hívja koronatanúnak. Példa erre a *Palackpostából Kazinczy vagy Hentein és Kötöcsey* című írása, de ugyanez az összefonódás mutatkozik a *Szlovenszkói küldetés: 1938, a Bucsú?* és a *Felvidéki szellem* című esszéiben is. Fábry „korparancsot” teljesített, amidőn túltelt a „tisztá” irodalmi témákon, noha szenvedélyesen benső kapcsolat fűzte nem csupán a szlovákiai és a német antifasiszta irodalomhoz, de a XX. századi magyar irodalom alkotóihoz is. Feltűnő azonban, és ennek sok minden oka volt, hogy 1945 előtt kevesebbet fordul igazoló példákért újabb irodalmunkhoz. Nagyobbrészt teljes joggal, hiszen 1938-ban keserű igazságokat kellett leírnia, előbb azt, hogy „Menthetetlenül szolgánép a magyar!”, s utóbb ennek párját: „A magyar antifasiszmus még esedékes.” Amennyire igazak megállapításai, annyira forrásaivá is váltak egy szigorú erkölcsi